

ko različitih elemenata (politički, društveni i ekonomski uzroci) te je izložen stalnim promjenama tijekom određenih vremenskih razdoblja. U skladu s tim i objavljeni radovi u zborniku pokazali su mnoštvo pitanja koja su se otvorila istraživanjem o temi vlasti i vlasništva u srednjemu vijeku. Zaključak je da, s obzirom na primjetni nedostatak izvora i stručne terminologije za urbanu povijest srednjovjekovnoga razdoblja, treba poduzeti sustavnija i opširnija istraživanja različitih vrsta dokumenata o gradskim posjedima. Također je istaknuto da je potrebno više uključiti različite znanstvene discipline (povijest, sociologija, geografija, ekonomija, arheologija, povijest umjetnosti i tako dalje) u sveobuhvatniji proces istraživanja urbanoga prostora u srednjovjekovnim gradovima.

Sandra Begonja

Mirjana Polić Bobić i Mijo Korade, *Paragvajaska Pisma, Ivan Marchesetti i Nikola Plantić: Isusovci u Paragvajskoj provinciji Družbe Isusove, Zagreb: Matica hrvatska – Biblioteka Historia, 2015., 245 stranica*

U nakladi Matice hrvatske početkom 2015. godine objavljena je knjiga *Paragvajaska pisma* autora Mirjane Polić Bobić i Mije Koradea. Knjiga razmatra pitanje dvojice hrvatskih isusovaca i misionara u Novome svijetu – Ivana Marchesettija iz Rijeke i Nikole Plantića iz Zagreba, koji su djelovali kao misionari na području Paragvajske provincije polovicom 18. stoljeća. Knjiga je podijeljena u dva dijela, a svaki dio posvećen je životu jednoga misionara i donosi ne samo podatke o njegovome životu i radu, nego i širi kontekst u kojemu je djelovao. Na kraju oba dijela autori donose po prvi puta objavljenju pisanu ostavštinu Ivana Marchesettija i Nikole Plantića, odnosno pisma nastala u vrijeme njihove službe u Novome svijetu. Prepisku dvojice

hrvatskih isusovaca, kako saznajemo iz *Predgovora* (7-8), u Argentinskome državnom arhivu pronašao je pokojni Milan Blažeković i predao ih Miji Koradeu 1992. godine.

U prvome poglavlju *Paragvajaska misije u okviru opće i kulturne povijesti kolonijalne Amerike* (11-60) autorica Mirjana Polić Bobić iznosi kraći osvrt na povijest misija od njihovoga osnutka početkom 17. stoljeća do protjerivanja isusovaca iz Južne Amerike 1776. godine. Opisuje njihov geografski položaj i njihovu osnovnu zadaću protkanu političkim idealima o utopijskome pravednom društvu: “s Indijancima stvoriti zajednicu vjernika u kojoj se neće ponavljati ni pogreške Crkve ni nepravde društvenih poredaka u Europi.” Vođeni tom mišlju, isusovci su se ubrzo našli u sukobu sa svjetovnim kolonijalnim vlastima, pa i samom Španjolskom krunom, čija je ideja eksploatacija prostora Južne Amerike i njegovoga stanovništva naišla na otpor u djelovanju i stavu isusovaca. Autorica također pruža i osvrt na pisanu ostavštinu Paragvajske provincije, velike kronike nazvane jednostavno *historie*, putopisnu, prirodoslovnu, historiografsku i drugu literaturu, koja je nastala kao plod djelovanja isusovačkih misionara. Iako dugo vremena u Europi nepoznat – zbog kontrole Španjolaca koji su formalno bili vladari i isusovačkih misija – taj je golemi korpus znanja u kasnijim razdobljima dao nemjerljiv doprinos mnogim znanstvenim disciplinama. Poseban naglasak u gotovo cijelome djelu stavljen je na percepciju djelovanja isusovaca u kontekstu rasprava o iberškome kolonijalizmu. Autorica naglašava povezanost ideje stvaranja novoga i neiskvarenoga svijeta s idealima renesanse, koja se posebno ogleda u *Utopiji* Thomasa Moorea, i koja je svoje ostvarenje dijelom doživjela u isusovačkim misijama. Te su misije u kasnijim raspravama zbog svoje prirode često sagledavane kao “nečisti” ili “nepotpuni” oblik kolonizacije i europeizacije južnoameričkoga prostora i njegovoga stanovništva, ali su u konačnici rezultirale oblikovanjem novoga autohtonog kulturnog i jezičnog okruženja, koje je

u mnogome uvjetovalo nastanak modernih država na tome prostoru.

U drugome poglavlju *Paragvajске redukcije: Jedinstven socijalni eksperiment u povijesti čovječanstva (Društveni i gospodarski aspekt)* (61-78) autor Mijo Korade daje sažeti prikaz redukcija odnosno "organiziranih naselja u kojima su nomadski indijanci bili priučavani na stabilan život i u kojima je cvjetala specifična civilizacija s vjerskim, gospodarskim, društvenim i političkim napretkom." Autor donosi pregled povijesti i nastanka redukcija, opis društvenoga i vjerskoga života, a poseban naglasak stavlja na gospodarsku djelatnost koja je počivala na stočarstvu i zemljoradnji, a posebice na uzgoju autohtone biljke *yerba mate* kao i na motive i svrhu postojanja redukcija.

Treće poglavlje *Ivan Krstitelj Marchesetti (Juan Bautista Marquesetti) u Paragvajskim redukcijama* (79-107) posvećeno je jedinome hrvatskom isusovcu koji je djelovao u paragvajskim redukcijama. Autor donosi iscrpnu biografiju Ivana Marchesettija od njegova rođenja 1704. godine u Rijeci do smrti 1767. u Candelariji, s osvrtom na njegovo misionarsko djelovanje u redukcijama San Borja, Apóstoles i Nuestra Señora de Fe, u kojoj je bio i upravitelj, te na koncu redukcijama San José i Candelaria, kao i pregled njegove pisane ostavštine, ali i zapise u kojima se Marchesetti spominje, s osvrtom na podatke koje je o njegovu djelovanju i osobnosti iz njih moguće saznati.

Središnji dio knjige zauzima poglavlje Pisma Juana Bautiste (Ivana Krstitelja) Marquesetija (109-152), u kojemu autori donose ukupno trinaest pisama s prijepisom iz rukopisa na španjolskome jeziku s prijevodom Mirjane Polić Bobić i popratnim bilješkama. Ova pisma čine službeni zapisnici, zatim ona koja se odnose na trgovinu njegove redukcije, pisma vizitatoru Nicolásu Contucciju i jedno pismo ocu Cosméu Agullòu.

Dostupne tekstove koji nisu Marchesettijevi, ali u kojima postoje obavijesti o njemu, nalazimo u sljedećemu poglavlju Pisma i tekstovi u kojima se spominje Juan Bautista

Marqueseti (153-179). Među popisima i pismima posebno se ističe pismo isusovca Joséa Cardiel, poznatoga kroničara i putopisca, Nicolásu Contucciju u kojemu spominje Marchesettija i nekoliko ostalih misionara.

Drugi dio knjige posvećen je drugome hrvatskom isusovcu i misionaru, Zagrepčaninu Nikoli Plantiću. U poglavlju Nikola Plantić i legenda o kralju Nikoli u hrvatskoj historiografiji i publicistici (183-221) autor Mijo Korade donosi iscrpan presjek života i djelovanja Nikole Plantića kao prvoga poznatog hrvatskog misionara u današnjim državama Argentini i Urugvaju. Uz bogat Plantićev život tijekom kojega je djelovao kao profesor, misionar i pisac, autor se posebno osvrće na legendu prema kojoj je Plantić postao paragvajskim kraljem Nikolom I., vjerojatno 1754. godine. Autor temeljito raščlanjuje ovu legendu. Korištenjem opširne literature iz hrvatske i svjetske historiografije te stavljanjem pisanih tragova u kontekst njihova nastanka demistificira Plantićevu ulogu pokazujući kako je legenda o kralju Nikoli Paragvajskome najvjerojatnije plod protuisusovačke propagande iz kasnijega razdoblja, a ne opis stvarnih događaja.

Posljednje poglavlje Pisma iz prepiske Nikole Plantića (223-229) donosi tri pisma, također s prijevodom i bilješkama. Dva su pisma izvješća koje je Plantić poslao Cosméu Agullòu, zamjeniku ravnatelja kolegija San Ignacio u Buenos Airesu, a jedno je pismo ono koje je Nikoli Plantiću kao rektoru kolegija u Buenos Airesu, a ne znajući da je on već napustio tu dužnost, poslao isusovac Juan Bautista Gilge, koji je Plantiću izražavao žaljenje jer mu do tada nije bio u mogućnosti pisati te mu poslao dvojicu dječaka iz svoga sela u kolegij kako bi izučili zanat za tesara i kovača.

Ova knjiga predstavlja vrijedan doprinos hrvatskoj historiografiji ne samo zbog objave pisama dvojice hrvatskih misionara kao povijesnih izvora, nego i kvalitetne obrade šire teme djelovanja isusovaca, ne samo u Paragvaju, nego i cijeloj Južnoj Americi, kao važnome segmentu kolonijalizma, temi koja je

u modernoj hrvatskoj historiografiji do sada bila relativno slabo zastupljena.

Ivan Santica

Matthias Meinhardt, Ulrike Gleixner, Martin H. Jung und Siegrid Westphal (Hgg.), *Religion macht Politik. Hofgeistlichkeit im Europa der Frühen Neuzeit (1500-1800)*, Wiesbaden: Harrasowitz Verlag, 2014., 472 stranice

Zbornik radova posvećen utjecaju dvorskoga svećenstva na politiku tijekom ranoga novog vijeka sadrži radove sa znanstvenoga skupa koji je održan 2011. godine u Wolfenbüttelu, a na kojemu su sudionici analizirali dosege istraživanja o djelovanju luteranskih propovjednika u vojvodstvu Braunschweig-Wolfenbüttel u nadregionalnome kontekstu te ih usporedili sa spoznajama o društvenome djelovanju i političkome utjecaju ranonovovjekovnih kalvinističkih, katoličkih i rusko-pravoslavnih dvorskih teologa i propovjednika. Zbornik sadrži 25 priloga, od čega uvodni dio čini rad dvoje od troje urednika, Ulrike Gleixner i Siegrida Westphala, o mogućnostima usporedbe različitih konfesija i treće urednice Louise Schorn-Schütte o položaju dvorskih propovjednika kao kritičara vladara na čijim su se dvorovima nalazili i kao njihovih dušobrižnika u Europi 16. i 17. stoljeća. Ostali radovi podijeljeni su u šest cjelina: prva govori o odnosu dvorskih elita i njihovih propovjednika i ispovjednika, druga analizira njihovo podrijetlo, službu i njezino poimanje među dvorskim svećentvom, treća se bavi njihovom međusobnom povezanošću s europskim vladarima, četvrta analizira položaj i ponašanje teologa i propovjednika u političkim sporovima i teološkim polemikama, peta razmatra njihove međunarodne kontakte, a šesta jezične karakteristike propovijedi i načine djelovanja u ra-

zličitim okruženjima u kojima su se dvorski propovjednici i ispovjednici nalazili. Iako su kao temeljni model za konfesionalnu usporedbu urednici knjige koristili protestantski model, pozornost su posvetili i rusko-pravoslavnoj i katoličkoj konfesiji, a uočili su da se u pogledu protestantskih denominacija nisu lako mogli donijeti ujednačeni zaključci kao što se to prije mislilo i da su funkcionalne razlike dvorskoga svećenstva različitih konfesija bile manje važne nego što se do sada mislilo. U uvodnome dijelu knjige jedna od urednica, Louise Schorn-Schütte, u radu naslovljenome *Umstrittene Theologen. Die Rolle der Hofprediger zwischen Herrscherkritik und Seelsorge im Europa des 16. und 17. Jahrhunderts* (27-47) kao neke od posebnosti ovoga područja istraživanja, na primjer važnost klijentelističkih veza i patronata, a ne samo stručnih kvalifikacija kod izbora u određenu službu, istaknula je oblikovanje posebne svijesti kod evangeličkog svećenstva o vlastitome poslanju i značenju, ali i ukazala na postojanje političkih odnosa u kojima je dvorski propovjednik stajao uz plemstvo protiv vladara. To je posebno bilo izraženo kod pokušaja ograničavanja patronatskoga prava u protestantskim kneževinama i vojvodstvima gdje se protestantsko svećenstvo doživljavalo kao čuvar pravovjerja i savjetnik vlasti glede njezinih ograničenja, dok je to rjeđe bilo u katoličanstvu gdje je vladar doživljavan kao Stvoriteljev predstavnik na zemlji, a isusovci najčešće obnašali službu dvorskoga propovjednika. Autorica je naglasila da socijalno podrijetlo, razina obrazovanja i teološke posebnosti određuju službu dvorskoga propovjednika kao posebnu socijalnu skupinu obrazovanoga građanstva, koja se etablirala širom europskih regija u različitim oblicima. Dvorsko svećenstvo u protestantskim krajevima potjecalo je iz gradskoga građanskog sloja i razvilo se kroz rani novi vijek kao svjetovno-duhovna elita u novu visoko obrazovanu socijalnu skupinu unutar građanstva, koja je sklapala brakove samo u određenome krugu ljudi i bila donekle mobilna. Autorica je naglasila da su formulaciju same službe i